

Dr hab. Piotr Horosz, prof. UEK
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Dąmąry Nowak-Trochimiuk pod
tytułem „Regulacja treści umowy na dostawę ciepła i zasad jej
wykonywania jako gwarancja prawa socjalnego do energii cieplnej w
Polsce” napisanej w Wyższej Szkole Humanitas w Sosnowcu pod
kierunkiem dr hab. Rafała Adamusa, prof. UO**

1. W ramach recenzowanej rozprawy Doktorantka podjęła zadanie omówienia ważkiego społecznie zagadnienia związanego z prawem socjalnym do energii cieplnej, analizując problematykę regulacji treści umowy na dostawę ciepła i zasad jej wykonywania jako gwarancję owego prawa socjalnego.

Jak wskazuje Autorka (na s. 14 rozprawy), zasadniczym celem dysertacji – a zarazem podstawowym postawionym w niej pytaniem badawczym jest ustalenie, w oparciu o przepisy aktualnie obowiązującego prawa czy „w Rzeczypospolitej Polskiej istnieje prawo do energii cieplnej”. Celem tak postawionego pytania badawczego jest natomiast – jak podnosi dalej autorka – zidentyfikowanie zarówno istnienia socjalnego prawa do ciepła, jak również normatywnych gwarancji i zasad jego realizacji w RP – w oparciu o regulacje dotyczące umowy na dostawę ciepła.

We wstępie dysertacji Autorka postawiła również tezy, którym podporządkowany został następnie zawarty w pracy tok wywodu. Podstawową tezą, którą Doktorantka przyjęła w dysertacji jest to, iż, jak stwierdza „każdy obywatel Rzeczypospolitej Polskiej ma zagwarantowane prawo do ciepła” (s. 15 dysertacji). W prawie tym Autorka postrzega element systemu zabezpieczenia socjalnego, bezpieczeństwa i ochrony zdrowia obywateli przez instytucje państwowe i samorządowe. W związku z tym Doktorantka stawia też tezy szczegółowe, w myśl których „sfera ingerencji administracyjnego władztwa państwa w cywilistyczny wymiar umowy na dostawę ciepła jest na tyle szeroka, iż państwo gwarantuje

każdemu zainteresowanemu dostęp do ciepła po akceptowalnej społecznie cenie.” (s. 15 dysertacji).

Przedstawione przez Doktorantkę tezy uznać należy, w mojej opinii za dobrze przemyślane i właściwie sformułowane. Autorka trafnie wskazuje, że umowy na dostawę ciepła są umowami o charakterze silnie socjalnym, o czym przesądza szereg wskazanych przez nią w dysertacji elementów (s. 14 – 15 dysertacji), jak koncesjonowanie działalności gospodarczej polegającej na wytwarzaniu i przesyłaniu ciepła, urzędowa regulacja maksymalnych cen za energię cieplną, przymus kontraktowy w zakresie zawarcia umów na dostawę ciepła oraz szereg elementów ograniczających w odniesieniu do tej umowy cywilistyczną zasadę swobody umów.

2. W opinii recenzenta również sam wybór tematu rozprawy zasługuje na aprobatę. Problem regulacji treści umowy na dostawę ciepła i zasad jej wykonywania jako gwarancji prawa socjalnego do energii cieplnej w Polsce jest problematyką aktualną, a przy tym bardzo ważką społecznie. Związane z nią kwestie rodzą wiele pytań zarówno o charakterze teoretycznoprawnym, jak i praktycznym.

Podkreślić należy, że sam wybór omawianej tematyki powoduje, że przedstawiona rozprawa doktorska ma charakter interdyscyplinarny. Prowadzone przez Doktorantkę rozważania wymagają analizy przepisów zaliczanych do różnych gałęzi prawa – zarówno prawa cywilnego (w tym zwłaszcza prawa zobowiązań, ale również prawa rzeczowego – np. kwestia służebności przesyłu – s. 144 dysertacji), a także prawa administracyjnego i prawa publicznego gospodarczego (prawo energetyczne), oraz prawa konstytucyjnego – odnosząc się do problematyki praw człowieka i roli państwa w zakresie ich ochrony. Problematyka poruszona w pracy mieści się przy tym nie tylko w zakresie nauk prawnych, ale odnosi się w poszczególnych wątkach do zjawisk o charakterze socjologicznym i politologicznym.

Wybrane przez Doktorantkę zagadnienie, poprzez swoją aktualność, istotne znaczenie społeczne, a także mnogość związanych z nim kwestii prawnych, zarówno teoretycznych jak i praktycznych, uzasadnia dokonanie jego kompleksowego ujęcia i pogłębionej analizy w formie monograficznej. Podkreślić należy, że jak dotąd brak jest w polskiej literaturze prawniczej opracowania o charakterze monograficznym omawiającego kompleksowo problematykę regulacji treści umów na dostawę ciepła i zasad jej wykonywania w aspekcie jej gwarancji jako prawa socjalnego do energii cieplnej. Stąd też uznać należy, że w tym zakresie recenzowana rozprawa doktorska ma charakter nowatorski, wypełniając istniejącą w nauce

prawa lukę. Uwzględnić również należy doniosłość zagadnień dotyczących omawianej problematyki w kontekście związanych z nią istotnych kwestii społecznych.

W konkluzji uważam, że zakres przedmiotowy przedstawionej dysertacji został dobrze przemyślany – nie nasuwa on istotnych uwag krytycznych. Również sam wybór tematu rozprawy doktorskiej, jego ujęcie, jak i celowość monograficznego opracowania podjętej problematyki, nie budzą wątpliwości, zarówno ze względu na jego znaczenie prawne, jak i społeczne.

3. Konstrukcja pracy zasadniczo jest logiczna i uzasadniona (z pewnymi uwagami szczegółowymi, o czym niżej). Rozprawa składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów oraz zakończenia. Dysertacja zawiera także wykaz skrótów oraz bibliografię, w której ujęto odrębnie pozycje z zakresu literatury przedmiotu, akty normatywne, orzecznictwo oraz inne źródła. Każdy rozdział dysertacji autorka rozpoczyna od wstępu i kończy krótkim podsumowaniem, co – wobec obszerności poszczególnych rozdziałów – przyjęć należy z uznaniem.

Uwagi krytyczne budzi natomiast sposób uszeregowania poszczególnych pozycji w bibliografii. W ramach wykazu literatury poszczególne pozycje nie zostały uporządkowane alfabetycznie, lecz ich kolejność sprawia wrażenie przypadkowej, co stanowi w opinii recenzenta mankament o charakterze technicznym. Ponadto zapis poszczególnych pozycji nie rozpoczyna się od nazwiska autora lecz od inicjału imienia. Również wykaz aktów normatywnych sporządzony został w sposób chaotyczny - brak jest uporządkowania według powszechnie przyjętego w pracach naukowych z dziedziny prawa porządku hierarchiczno-chronologicznego (a nawet tylko chronologicznego). Uwaga powyższa odnosi się również do wykazu orzeczeń sądów i trybunałów, w przypadku których również nie zastosowano ani kryterium hierarchicznego ani chronologicznego. Również „Inne źródła” nie zostały uporządkowane. Owe uchybienia, mając charakter techniczny, nie wpływają rzecz jasna na merytoryczną wartość pracy, lecz należy zwrócić na nie uwagę, celem wyrabiania dobrych nawyków w tym zakresie w ewentualnych przyszłych publikacjach Doktorantki.

4. Przed przejściem do przedstawienia treści rozważań zawartych w poszczególnych rozdziałach pracy, podkreślić należy, że mimo, iż jak zaznaczono, podział treści zawartych pracy pomiędzy istniejące rozdziały jest co do zasady logiczny i uzasadniony, krytycznie należy przyjąć fakt, że w treści dysertacji – pomimo jej obszerności – nie znalazło się miejsce na wyraźnie wyodrębniony rozdział (bądź rozdziały), o charakterze prawno-porównawczym i historycznoprawnym. Dotyczące omawianej problematyki odniesienia prawno-porównawcze i

historycznoprawne są nie tylko rozsiane po pracy, ale również – jak na obszerność i skomplikowanie omawianej problematyki raczej lakoniczne. Tymczasem w kontekście przyjętego przez Autorkę założenia, uznającego prawo do ciepła za jedno z praw socjalnych zagwarantowanych każdemu obywatelowi RP, niezmiernie interesujące, zdaniem recenzenta, byłoby przedstawienie kompleksowej historycznoprawnej analizy tej kwestii (od kiedy prawo do ciepła można postrzegać jako prawo socjalne? Jak rozwijały się jego prawne gwarancje?).

Podobnie bardzo pozytywnie na wartość naukową pracy wpłynęłoby, moim zdaniem, przedstawienie w odrębnym rozdziale bliższej analizy prawnooporównawczej, poprzez wskazanie jak prawo do ciepła jest postrzegane w prawie wybranych państw (zarówno europejskich, jak i pozaeuropejskich) - w kontekście sposobu regulacji przez poszczególnych prawodawców umów o dostawę ciepła i samego istnienia takich regulacji. Być może pozwoliłoby to na – bez wątplenia niezmiernie wartościowe pod względem naukowym – wypracowanie syntezy ukazującej omawianą problematykę w ujęciu modelowym, pozwalając na wyodrębnienie – w oparciu o sposób podejścia do tej kwestii – różnych systemów prawnych. Analiza taka mogłaby zostać osadzona w szerszym kontekście podejścia poszczególnych prawodawców do kwestii zakresu praw socjalnych w ogólności i ich prawnych gwarancji. Wręcz fascynujące naukowo mogłoby być ustalenie (czy też choćby próba ustalenia) czy ewentualne różnice w kwestii regulacji prawa do ciepła i jego gwarancji w prawie poszczególnych państw odzwierciedlają różnice w mniej lub bardziej liberalnym podejściu do kwestii zakresu praw socjalnych jako takich, czy też w większym stopniu są uzależnione od uwarunkowań klimatycznych.

Uwagi powyższe nie negują wartości naukowej recenzowanej dysertacji w jej obecnym kształcie, która, zdaniem recenzenta jest znaczna – stanowiąc natomiast pewną sugestię kierunku, w którym mogłyby podążać badania naukowe Doktorantki, gdyby zdecydowała się ona na dalsze zgłębianie poruszanej w niniejszej rozprawie problematyki.

5. W swym obecnym kształcie rozprawa – co zostało zresztą podkreślono w jej tytule - ogranicza się głównie do analizy prawa, orzecznictwa i praktyki krajowej. W rozpoczynającym dysertację wprowadzeniu, Autorka przekonująco uzasadnia wybór tematyki rozprawy, wskazuje na jej cel i pytania rodzące się na tle omawianej problematyki, formułuje, jak już wyżej zaznaczono, tezy pracy, wymienia przyjęte metody badawcze, oraz przedstawia skrótowy zarys treści poszczególnych rozdziałów pracy.

W rozdziale pierwszym Autorka omawia zagadnienia ogólne odnoszących się do problematyki będącej przedmiotem pracy co pozwoliło na jej precyzyjne określenie.

Przedstawia w nim zwłaszcza podstawowe pojęcia z zakresu prawa energetycznego – w tym zwłaszcza kluczowe dla prowadzonych w dalszej części pracy rozważań pojęcie umowy na dostawę ciepła, a także dokonuje ogólnej charakterystyki umów funkcjonujących w dziedzinie energetyki. Następnie przechodzi do omówienia charakteru prawnego umów związanych z dostarczaniem ciepła do odbiorcy, oraz omawia zagadnienie zasady swobody umów w prawie energetycznym. Ostatni punkt tego rozdziału (pkt. 1.5 – s. 73 dysertacji) poświęcony został skrótowym rozważaniom na temat systematyki prawa energetycznego, postrzeganego przez Autorkę słusznie jako część publicznego prawa gospodarczego. Celowość dołączenia tego punktu, a zwłaszcza jego umiejscowienie mogą jednak budzić pewne wątpliwości – wydaje się, że z konstrukcyjnego punktu widzenia powinien on raczej znaleźć się na początku rozdziału, czy też – w formie ograniczonej do zagadnień związanych bezpośrednio z głównym tematem pracy – we wstępie.

Rozdział drugi, dość obszerny, a przy tym bardzo istotny dla całości pracy, poświęcony został omówieniu zakresu podmiotowego i przedmiotowego umów związanych z dostarczaniem ciepła oraz szczegółowej analizie elementów tych umów. Autorka definiuje strony takiej umowy – poprzez analizę pojęcia przedsiębiorstwa ciepłowniczego i pojęcia odbiorcy ciepła, omawia sposób i formę zawarcia umowy związanej z dostarczaniem ciepła, a następnie omawia kwestię terminu na zawarcie umowy na sprzedaż i dostawę energii lub ciepła. Z uznaniem należy przyjąć szczegółowe omówienie elementów składowych umowy o dostawę ciepła, podzielonych na elementy obligatoryjne i fakultatywne.

W rozdziale trzecim Autorka przechodzi bezpośrednio do omówienia problematyki, znajdującej się, ze względu na szczególny charakter umów o dostawę ciepła na styku prawa cywilnego i administracyjnego, poddając szczegółowej analizie kwestię obowiązku zawarcia umowy i dostarczania ciepła na podstawie decyzji Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki. Wskazuje na ustawowe kompetencje Prezesa URE w zakresie kształtowania treści takich umów, a także zwraca uwagę na wynikający z przepisów ustawy Prawo energetyczne obowiązek zawarcia umowy na dostawę ciepła – co potwierdza tezę postawioną na wstępie pracy, o zagwarantowaniu każdemu obywatelowi RP prawa do ciepła, jako jednego z praw socjalnych. Następnie przechodzi do szczegółowego omówienia kwestii szczególnego trybu zawarcia umowy na dostawę ciepła w drodze decyzji administracyjnej, a także analizuje postępowanie odwoławcze prowadzone w tych sprawach przed Sądem Ochrony Konkurencji i Konsumentów.

Czwarty rozdział dysertacji poświęcony został zagadnieniom dotyczącym możliwości zmiany i rozwiązania umów dotyczących dostarczania ciepła. Autorka wskazała na tryb zmiany takich umów, omówiła problematykę ich wypowiedzenia oraz jednostronnej zmiany cen i stawek. Przedstawiła także konsekwencje ogłoszenia upadłości stron umowy o dostawę ciepła na jej obowiązywanie.

W rozdziale piątym omówione zostały publicznoprawne instrumenty realizacji polityki energetycznej – w tym obowiązki gminy w zakresie zaopatrzenia mieszkańców w ciepło, a także kwestia polityki energetycznej państwa. Rozważania zawarte w tym rozdziale także wspierają stanowisko Autorki co do specyficznego charakteru umów o dostawę ciepła w kontekście postrzegania prawa do ciepła jako prawa socjalnego. Ciekawe uzupełnienie prowadzonych rozważań stanowią zawarte na końcu tego rozdziału krótkie odniesienia do najnowszych problemów związanych z kwestią zapewnienia obywatelom prawa do ciepła – zakazów dotyczących wstrzymania dostaw ciepła podczas pandemii koronawirusa oraz polityki socjalnej państwa w zakresie ochrony obywateli przed nadmiernym wzrostem cen ciepła w efekcie kryzysu energetycznego spowodowanego toczącą się wojną pomiędzy Rosją i Ukrainą.

W wieńczącym pracę zakończeniu Autorka przywołuje ponownie tezy postawione na wstępie pracy, wskazując, że dokonana w treści dysertacji normatywna analiza obowiązujących w Polsce regulacji dotyczących umowy na dostawę ciepła dowiodła słuszności zarówno tezy głównej, jak i tez szczegółowych (s. 284 – 285 dysertacji). Prowadzi to Autorkę do konkluzji, że w Polsce faktycznie istnieje i jest gwarantowane przez Państwo prawo socjalne do energii cieplnej (s. 286 dysertacji) - z którym to wnioskiem, w świetle argumentacji przedstawionej przez Autorkę wypada się zgodzić.

Podobnie za uzasadnioną uznać należy opinii Autorki, że „stopień skomplikowania i szczegółowość treści oraz ilość wymagań co do elementów obligatoryjnych umowy na dostawę ciepła może powodować małą czytelność umowy i brak jej zrozumienia po stronie odbiorcy ciepła, zwłaszcza odbiorcy indywidualnego, konsumenta.” (s. 286 dysertacji). Konstatacja ta stanowi punkt wyjścia do przedstawionego następnie przez Doktorantkę ogólnego postulatu wprowadzenia do ustawy Prawo energetyczne zmian, które miałyby w istotny sposób uprościć treść umowy o dostawę ciepła. Następnie Autorka formułuje konkretne postulaty *de lege ferenda*, dotyczące zmiany poszczególnych przepisów ustawy Prawo energetyczne (s. 286 – 287 dysertacji). Postulaty te są jasne, konkretne i dobrze sformułowane, a ich wprowadzenie istotnie mogłoby przyczynić się do zwiększenia

przejrzystości i czytelności systemu rozliczeń z tytułu dostawy energii cieplnej, zwłaszcza dla przeciętnego konsumenta.

W zestawieniu z objętością całej pracy i ważkością omawianej problematyki sposób ujęcia postulatów *de lege ferenda* – poprzez swoją skrótowość pozostawia jednak pewien niedosyt. Szkoda, że część ta – stanowiąca wszak w istocie ukoronowanie prac naukowych z zakresu prawa nie została rozwinięta i uzupełniona o szczegółowe rozważania dotyczące poszczególnych z proponowanych przez Autorkę zmian, uzasadniające taką a nie inną propozycję i wskazującą na ich możliwe, pożądane i niepożądane, skutki.

6. Doktorantka w recenzowanej rozprawie stosuje, jako główną metodę badawczą, metodę formalno-dogmatyczną, posługując się nią w sposób sprawny, wskazujący na bardzo dobre zaznajomienie się w omawianą problematyką. Jako uzupełniające metody badawcze Doktorantka stosuje także w ograniczonym zakresie metodę empiryczną (odwołując się do orzecznictwa i praktyki obrotu) oraz – choć w dość ograniczonym stopniu – metodę prawnoporównawczą. Jak już zaznaczono, w opinii recenzenta, brak szczegółowych, kompleksowych rozważań odnoszących się do kwestii postrzegania prawa do ciepła jako prawa socjalnego oraz jego prawnych gwarancji w ustawodawstwie innych państw stanowią słabszą stronę pracy.

Autorka wykazała się dobrą znajomością orzecznictwa dotyczącego problematyki pracy, którego przykłady, ilustrujące i dopełniające tok wywodu, zostały dobrane w sposób trafny i wnikliwie przeanalizowane. Mocną stroną pracy stanowi także jej solidne osadzenie w praktyce obrotu, w tym odniesienie do praktyki funkcjonowania organów administracji oraz działań jednostek samorządu terytorialnego.

7. Dysertacja napisana została dobrym językiem prawniczym w sposób wskazujący na dobre opanowanie techniki pisarskiej i umiejętność prawidłowego prowadzenia wywodu naukowego. Niekiedy zdarzają się wprawdzie uchybienia stylistyczne (przykładowo zwrot „umowy o ciepło” – s. 220 dysertacji – zamiast np. zwrotu „umowy o dostawę ciepła”), na ogół jednak strona warsztatowa pracy nie nasuwa istotnych zastrzeżeń.

Dostępna literatura przedmiotu została przez Doktorantkę wykorzystana właściwie, choć – w związku z brakiem szerszej analizy prawnoporównawczej – ogranicza się do literatury polskojęzycznej. Zawarte w rozprawie twierdzenia zostały właściwie osadzone w poglądach doktryny a także dobrze poparte analizą dotyczącą omawianej problematyki orzecznictwa oraz praktyki obrotu.

8. Dokonując oceny merytorycznej oraz wartości naukowej recenzowanej rozprawy, wskazać należy, że, w opinii recenzenta, zawiera ona kompetentnie przedstawione kompendium wiedzy o badanej konstrukcji prawnej, które, dzięki dokonanej analizie orzecznictwa oraz praktyki obrotu może mieć także duże znaczenie praktyczne. Kompendium to, w zakresie objętym tematem rozprawy, uznać należy za zupełne.

Spośród elementów oryginalnych pracy, decydujących o jej wartości naukowej, wymienić należy, tytułem przykładu, rozważania dotyczące zasady swobody umów w prawie energetycznym, przy uwzględnieniu specyficznego charakteru tej regulacji (s. 71 i nast. dysertacji), interesujące rozważania dotyczące dopuszczenia przez ustawodawcę decyzji administracyjnej jako szczególnego trybu zawarcia umowy na dostawę ciepła (s. 165 i nast. dysertacji), czy też rozważania dotyczące konsekwencji ogłoszenia upadłości stron umowy o dostawę ciepła na jej obowiązywanie (s. 220 i nast. dysertacji), zwłaszcza w kontekście braku regulacji tej kwestii w przepisach ustawy Prawo energetyczne.

W opinii recenzenta zarówno stronę merytoryczną przedstawionej rozprawy doktorskiej, jak i jej wartość naukową ocenić zatem należy pozytywnie.

9. Podsumowując powyższe rozważania, uznać należy, że przedstawiona do recenzji dysertacja Pani Magister Dagmary Nowak-Trochimiuk, zarówno ze względu na trafnie dokonany wybór tematu, dobry poziom prowadzonych badań, rzetelność dokumentacyjną, jak też sprawnie opanowany warsztat badawczy, spełnia, w opinii recenzenta, wymogi stawiane rozprawom doktorskim przez przepisy ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, dając pełną podstawę do dalszego prowadzenia przewodu doktorskiego Pani Magister Dagmary Nowak-Trochimiuk.

Dr hab. Piotr Horosz, prof. UEK
Kraków, dnia 28 września 2023 r.